

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ УЧНІВ-ДУХОВИКІВ У ЗАКЛАДАХ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТИ**

Виконав:

магістрант I курсу, групи ММ1-М18
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)

Танасійчук Тарас Мирославович

Керівник: Чабан-Чайка С.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент
Аліксійчук Олена Станіславівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧНІВ-ДУХОВИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Майстерність як психолого-педагогічне явище. Сутність поняття «музично-виконавська майстерність».....	7
1.2. Зміст та структура музично-виконавської майстерності учнів духовиків	19
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧНЯ ДУХОВИКА	33
2.1. Проблема формування музично-виконавської майстерності в теорії та практиці навчання гри на музичному інструменті.....	33
2.2. Методика формування музично-виконавської майстерності учня-духовика.....	49
Висновки до другого розділу.....	77
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧНІВ-ДУХОВИКІВ.....	82
3.1. Діагностика стану сформованості музично-виконавської майстерності учнів-духовиків у закладах позашкільної спеціалізованої освіти.....	82
3.2. Хід та результати формувального експерименту.....	90

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....104

ВСТУП

В умовах стрімких перетворень у соціальній і культурній сфері зростають вимоги до творчої складової підготовки учнів у мистецьких навчальних закладах. Метою діяльності закладів позашкільної спеціалізованої освіти є залучення до мистецтва широкого кола дітей, вироблення у них не лише фахових умінь і навичок, але й виховання активних поціновувачів мистецтва. Це спрямовує освітній процес на виховання активної творчої особистості, здатної до самовираження та самовиявлення власних відчуттів і бачень у процесі музичного пізнання.

Найбільш активною формою пізнання музичного мистецтва є музично-виконавська діяльність, яка надає значні можливості для розвитку творчих якостей учня, його виконавських можливостей та здібностей. Інтерес учня до виконання музики, зануреність у музично-виконавську діяльність має стати наріжним каменем досягнення ним певного рівня виконавської майстерності, відтак актуальність проблеми є незаперечною.

Проблема майстерності дістала досить ґрунтовне висвітлення у філософській та психолого-педагогічній (І. Зязюн, М. Каган, О. Леонт'єв, Б. Теплов, В. Петрушин, Ю. Цагареллі та ін.), музикознавчій (Б. Асаф'єв, М. Арановський, І. Браудо, М. Давидов, В. Білоус та ін.) та музично-педагогічній (О. Андрейко, Н. Барсукова, Н. Гуральник, В. Лабунець А. Козир, І. Мостова, В. Федоришин та ін.) науковій літературі. Опосередковано проблема майстерності розглядається у працях, присвячених проблемам професійної мистецької освіти (В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька). Вагомий внесок у розробку проблеми формування виконавської майстерності здійснено у галузі теорії, історії та практики фортепіанного (Л. Баренбойм, О. Гольденвейзер, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз, С. Фейнберг, Г. Ципін та ін.), баянно-акордеонного виконавства (І. Алексєєв, В. Бесфамільнов, М. Давидов, В. Дорохін, А. Душний, М. Імханицький, І. Ергієв, Ф. Ліпс, В. Різол, В. Семенов, А. Семешко, О. Шульпяков та інші), де досліджуються виконавські

прийоми, штрихи, виконавські можливості музиканта, методи музичного навчання тощо.

Аналіз науково-педагогічної літератури виявив, що деякі питання проблеми формування виконавської майстерності ще не дістали належного висвітлення. Зокрема, недостатньо, на нашу думку, висвітлена проблема формування виконавської майстерності учня в умовах позашкільної спеціалізованої освіти. Де-факто вважається, що на цьому освітньому рівні неможливо досягнути такого виконавського рівня, який би мав ознаки майстерності. Однак виконавські досягнення, представлені учнями на різного роду фестивалях і виконавських конкурсах свідчать про зворотне.

Зазвичай проблема формування виконавської майстерності пов'язується з розвитком виконавського апарату та техніки музиканта. Однак при цьому не враховуються такі важливі аспекти навчання, як усвідомлення рівня інструментально-виконавського досвіду, знаходження механізмів саморозвитку у процесі виконання музичних творів та самоаналізу власного виконання. У нашому дослідженні ми розглядаємо феномен «музично-виконавської майстерності» крізь призму здобутків духового мистецтва, в якому віддзеркалюються тенденції розвитку традиційної народної культури, академічного інструментального виконавства та музичної освіти. На нашу думку, осмислення історичних, педагогічних та науково-методичних аспектів музично-інструментального виконавства загалом та духового мистецтва зокрема дозволить проаналізувати феномен «виконавської майстерності» та обґрунтувати шляхи його формування у практиці навчання гри на духових інструментах.

Актуальність та недостатня наукова обґрунтованість проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження: **«Формування музично-виконавської майстерності учнів-духовиків у закладах позашкільної спеціалізованої освіти».**

Об'єктом дослідження є процес навчання гри на музичному інструменті у закладах позашкільної спеціалізованої освіти.

Предметом дослідження є теоретико-методологічне та методичне забезпечення формування музично-виконавської майстерності учня-духовика.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні методичних основ формування музично-виконавської майстерності учня-духовика у процесі навчання гри на музичному інструменті.

Завдання дослідження:

1. Розкрити психолого-педагогічні основи формування музично-виконавської майстерності.
2. Визначити зміст та структуру музично-виконавської майстерності учня.
3. Дослідити процес формування музично-виконавської майстерності в теорії та практиці навчання гри на музичному інструменті.
4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування музично-виконавської майстерності учня-духовика.

Теоретичну основу дослідження склали психолого-педагогічні положення щодо особистісно-орієнтованого навчання та педагогіки співробітництва, ролі пізнавально-психічних процесів у формуванні майстерності, об'єктивних та суб'єктивних чинників музичної діяльності (І.Бех, М.Каган, Г.Костюк, О.Леонт'єв, Б.Теплов, В.Петрушин, Ю.Цагареллі та ін.); наукові дослідження з проблем музикознавства щодо специфіки музично-виконавської діяльності (Б.Асаф'єв, І.Браудо, М.Давидов, Г.Нейгауз та інші); музично-педагогічні праці щодо складових процесу музичного навчання, які впливають на процес виховання музиканта-виконавця (Л.Баренбойм, О.Гольденвейзер, М.Давидов, М.Імханицький, І.Ергієв, Г.Нейгауз, С.Фейнберг та інші); основні положення історії та теорії музичного виконавства щодо ролі особистісних якостей у формуванні майстерності музиканта (М.Давидов, І.Ергієв, Ф.Ліпс, Г.Нейгауз та інші).

Методи дослідження. У процесі втілення завдань дослідження були застосовані такі методи: аналіз та синтез, систематизація й узагальнення

дослідницьких даних, індукція та дедукція, вивчення педагогічного досвіду у системі мистецької освіти.

Практичне значення магістерської роботи полягає у можливості впровадження в освітній процес розроблених методичних рекомендацій щодо розвитку музично-виконавської майстерності учня-духовика. Матеріали дослідження можуть використовуватися у процесі навчання учнів гри на музичному інструменті, при написанні різного роду повідомлень щодо сутності музично-виконавської майстерності та процесу її формування у музично-виконавській діяльності учнів позашкільних мистецьких навчальних закладів. Апробація основних положень і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри музичного мистецтва та звітних наукових конференціях студентів і магістрантів Камя'нець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні викладено теоретичне узагальнення методичних підходів до проблеми формування музично-виконавської майстерності учнів, визначено компоненти музично-виконавської майстерності та критерії її діагностики, розроблено систему оптимізації музично-освітнього процесу у закладах початкової спеціалізованої освіти з метою формування музично-виконавської майстерності учнів. Результати проведеного дослідження дають підстави для висновків, які відповідають поставленим завданням.

1. Актуальність дослідження музично-виконавської майстерності зумовлена її значущістю для процесу музично-виконавської підготовки учня у початкових спеціалізованих закладах мистецької освіти. Музично-виконавська підготовка є ваговою складовою музичної освіти, яка має інтегрувати в собі різні аспекти та спрямовуватися на розвиток музично-творчих та особистісних якостей учня.

2. Встановлено, що важливим орієнтиром, метою, якої має прагнути кожен учень, який оволодіває грою на музичному інструменті, є досягнення ним певного рівня музично-виконавської майстерності. Ми розглядаємо майстерність як вправність, яка супроводжується обізнаністю про предмет діяльності, неповторністю і наполегливістю у вирішенні творчих завдань.

Аналіз феномену майстерності в музично-освітній практиці зумовлює розгляд його як сукупності знань, які становлять інформаційне підґрунтя музичної діяльності; музичних здібностей та здатностей, виконавських умінь і навичок, за допомогою яких опановується процес музичного навчання; якостей особистості, які забезпечують психологічний та артистичний аспект виконавської діяльності.

Музично-виконавська майстерність характеризує високий рівень виконавської діяльності та передбачає здатність учня виконувати музичні твори технічно досконало, змістовно, художньо переконливо й артистично, згідно вікових можливостей. Виконавська майстерність акумулює рівень музичної

творчості учня та його здатність до самовираження у процесі інтерпретації музичних творів; вона дозволяє виявляти самостійність у досягненні художнього образу музичного твору й переконливого його виконавському втіленні.

3. Встановлено, що музично-виконавська майстерність як інтегральна характеристика особистості учня забезпечується взаємозв'язком таких компонентів: теоретичного, пов'язаного з ґрунтовністю знань та розвиненістю музично-пізнавальних можливостей; операційно-технічного, пов'язаного з володінням музично-ігровими діями, які дозволяють досконало й переконливо виконувати музичний твір; художньо-образного, пов'язаного з умінням змістовно, логічно й емоційно інтерпретувати музичний твір; емоційно-комунікативного, пов'язаного з готовністю до володіння собою у процесі музичного виконання та умінням артистично виконувати музичні твори.

4. Визначено, що ефективність формування музично-виконавської майстерності учня залежить від створення у класі музичного інструмента відповідних педагогічних умов: забезпечення індивідуального підходу до учня, врахування його індивідуально-психологічних якостей, нахилів та вподобань; стимулювання мотивації до музично-виконавської діяльності, залучення до різних форм концертно-виконавської діяльності, вдумливий підхід до вибору навчального репертуару; цілеспрямоване формування комплексу музично-слухових уявлень та розвиток самостійності музичного мислення; вибір ефективної технології музичного навчання, спрямованої на розвиток інтелекту учня та уміння художньо переконливо, технічно досконало й артистично виконувати музичні твори.

Взаємозв'язок цих умов передбачає комплексний підхід до організації навчання учня у класі духових інструментів.

5. Встановлено, що формування музично-виконавської майстерності – це динамічний, тривалий і складний процес, який залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників та забезпечується такими виконавськими якостями, як: технічність, художність та надійність виконання, артистизм та інтелектуальність гри. Процес формування музично-виконавської майстерності

має включати розвиток в учня музичних здібностей, інтелекту, емоційності, фантазії, уяви; техніки володіння інструментом; уважності, працьовитості, наполегливості, волі, стресостійкості; уміння мислити; здатності до творчості, мотивації до музичного виконавства.

6. Визначено, що технологія формування музично-виконавської майстерності учня розглядається як система поетапної організації музичного навчання у класі духових інструментів, яка має бути: ретельно спланованою шляхом продуманого вибору навчального репертуару; систематично контрольованою шляхом спостереження за учнем та корекції педагогічних впливів згідно індивідуальних особливостей учня та результативності домашніх занять; мотиваційно обґрунтованою шляхом стимулювання до вибору бажаного твору, до участі у концертах, конкурсах; методично забезпеченою шляхом вибору педагогічно доцільних методів впливу на учня.

В основі методики формування музично-виконавської майстерності учня має бути дотримання визначених напрямів підготовки учня у класі музичного інструмента, втілення педагогічних принципів, поєднання різних засобів педагогічного впливу, варіативне використання комплексу методів навчання. Методичні знахідки мають спрямовуватися на: розширення мистецького кругозору учнів, накопичення досвіду спілкування з музичними творами, розвитку інтересу до оволодіння інструментом, засвоєння практично-виконавських умінь та навичок, розвитку артистичних якостей. Впровадження у навчальну практику означеної технології потребує теоретичних й методичних знань, уміння застосовувати методичні прийоми, адекватні особливостям музично-освітнього процесу, індивідуально-психологічним, віковим та музичним якостям кожного учня.

Проведене дослідження не вичерпує всіх сторін поставленої проблеми. Подальшого вивчення і наукового обґрунтування потребують питання поглиблення теоретичних та методичних основ формування музично-виконавської майстерності учнів у системі позашкільної спеціалізованої мистецької освіти; розкриття взаємозалежності музично-виконавської

майстерності учня та індивідуально-особистісних якостей; розробки нових технологій формування музично-виконавської майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования : учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. М. : Академия, 2004. 336 с.
2. Абдуллина О.А. Мониторинг качества профессиональной подготовки О.А. Абдуллина. Высшее образование в России. М., 1998. №3. С. 35.38.
3. Айзенк Г. Проверьте свои способности. Пер. с англ. А.Н.Лука и И.С.Хорола. Предисл. д-ра мед. наук проф. Ф.Д.Горбова. М.: Мир, 1972. 177 с.
4. Алексеев А.В. Себя преодолеть! Изд. 2-е, доп. и перераб. М.: Физкультура и спорт, 1982. 192 с.
5. Андрейко О.І. Методи вдосконалення виконавського апарату музиканта-інструменталіста: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 Андрейко Оксана Іванівна. К., 2004. 182 с.
6. Алякринский Б.С. О таланте и способностях (очерки по самовоспитанию). М.: "Знание", 1971. 175 с.
7. Арановский М.Г. Мышление, язык, семантика Проблемы музыкального мышления: Сб. ст. Сост. Б.С.Мейлах. М.: Сов. композитор, 1986. С.180.191.
8. Арчажникова Л. Г. Развитие теории высшего музыкально-педагогического образования Л. Г. Арчажникова, Л. А. Рапацкая Советская педагогика. 1989. № 5. С. 65.71.
9. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании Б. В. Асафьев. Л. : Музыка, 1973. 144 с.
- 10.Баевский Р.М. Прогнозирование состояний на грани нормы и патологии. М.: Медицина, 1979. 96 с.
- 11.Баренбойм Л. Избранные психологические произведения. М.: Педагогика, 1975. 432 с.
12. Белоус В.П. Темперамент та індивідуальний стиль діяльності музиканта-інструменталіста Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. Вип. 38:

- Музичний стиль: теорія, історія, сучасність. Збірка статей. Київ, 2004. С. 255-262.
13. Білоус В. П. Психологічні аспекти формування виконавської художньої майстерності : навч.метод. посіб. К. : ДАКККіМ, 2009.
14. Богданова І.М. Педагогічна інноватика: навч. посібник. І.М.Богданова. Одеса: ТЕС, 2000. С. 5-34.
15. Бодалёв А.А. Восприятие человека человеком. Л.: ЛГУ, 1965.123с.
16. Бодалёв А.А. Личность и общение. М.: Наука, 1983. 271 с.
17. Бреус С.Н. Сад мастера (Баянная школа Анатолия Семешко) Музичний ландшафт України (регіони, школи, індивідуальності). Збірка наукових праць. Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ ім. А.С.Макаренка, 2000. С.30.53.
18. Бузунов В.А., Гребняк В.П., Молдавская С.И., Майдигов Ю.Л., Макаренко Н.В. Физиологические и психологические критерии профессионального отбора в профессиях, которые ставят особые требования к организму X съезд Укр. физиол. об-ва. К.: 1977. С. 41,42.
19. Булахова Л.А., Видренко А.Е., Городков Т.М., Коротоножкин В.Г., Рущкевич Е.А., Шапошников В.С. Атлас для экспериментального исследования отклонений в психической деятельности человека. К.: Здоров'я, 1980. 156 с.
20. Бурлина О.Я. О понятии «музыкальный интерес» Музыка в социалистическом обществе. Л.: 1975. Вып. 2. С.63,73.
21. Василевська-Скупа Л.П. Особливості формування творчих здібностей майбутніх вчителів музики у вокальному класі Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики еавчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми Зб. наук. пр. Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниці, 2003. С.307,310.
22. Василюк Ф.Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций. М.: МГУ, 1984. 188 с.

23. Веккер Л.М. Психические процессы: В 2 т. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. Т.1. 334 с.
24. Венгер Л.А. Педагогика способностей. М.: «Знание», 1973. 96 с.
25. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. В.Кремінь, С.Ніколаєнко, М.Степко та ін.; за ред. В.Кременя. Тернопіль: Богдан, 2004. 384 с.
26. Вилюнас В.К. Основные проблемы психологической теории эмоций Психология эмоций. Тексты. Под ред. В.К.Вилюнаса, Ю.Б.Гиппенрейтер. М.: Изд-во МГУ, 1983. С. 3,28.
27. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. М.: МГУ, 1990. 183 с.
28. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций Собр. соч. в 6 т. М.: Педагогика, 1983. Т.3. 328 с.
29. Вяткин Б.А. Роль темперамента в спортивной деятельности. М.: ФиС, 1978. 135 с.
30. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии: Информ.-метод. материалы к курсу «Общая психология»: Учеб.пособие для студентов пед.ин-тов. М.: Просвещение, 1986. 272 с.
31. Гнесин М.Ф. Начальный курс практической композиции. Изд. 2-е. М.: Музгиз, 1962. 215 с.
32. Голубева Е.А. Безусловно- и условнорефлекторные характеристики индивидуальных различий и проблема расщепления свойств нервной системы Дифференциальная психология и её генетические аспекты. Под ред. Б.А.Никитюк. М.: Изд-во АПН СССР, 1975.
33. Голубева Э.А. Комплексное исследование способностей Вопросы психологии. 1986. № 5. С. 18,30.
34. Гольденвейзер Е. И. Мысли о музыке, исполнительском искусстве и фортепианной педагогике Е. И. Гольденвейзер В классе

- А. Б. Гольденвейзера : [сб. статей сост. Д. Благой, Е. Гольденвейзер]. М.: Музыка, 1986. ("Уроки мастерства"). С. 27,43.
35. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник С. Гончаренко. [Вид. друге, доп. й виправ. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
36. Горбенко О.Б. Формування музично-виконавської компетентності майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" О.Б. Горбенко. Кіровоград, 2005. 20 с.
37. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности. Изд. 2-е, доп. М.: Политиздат, 1989. 319 с.
38. Гуревич К.М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы. М.: Наука, 1970. 272 с.
39. Гусева Е., Медяников А. Связь психофизиологических особенностей с музыкальностью на начальных этапах обучения Вопросы методики отбора на исполнительские отделы музыкальных вузов страны (тезисы докладов). Клайпеда: 1985. С. 68,70.
40. Давидов М. Інтерпретаційні аспекти виконавської майстерності Науковий вісник. Музичне виконавство. Вип.2. К.: НМАУ, 1999. С. 88,98.
41. Давидов М.А. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. Київ: НМАУ, 1998. 224 с.
42. Давидов М.А. Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні: Збірник статей. К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 1998. 207 с.
43. Давидов М. Художня майстерність як синтез виражальних, технічних і артистичних засобів Актуальні напрямки розвитку академічного народно-інструментального мистецтва. Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. К.: МкіМУ, НМАУ, 1998. С. 37,38.

44. Давидов М.А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста: Навч. посібник для вищ. муз. навч. закладів. К.: Муз.Україна, 1997. 240 с.
45. Джаман Т.В. Психологічний аспект дитячої музичної творчості Миротворча діяльність школи і вузу. Рівне: Тетіс, 1997. С.88-90.
46. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології І. М. Дичківська. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
47. Додонов Б.И. В мире эмоций. К.: Политиздат Украины, 1987.140с.
48. Дубасенюк О.А. Концептуальні положення теоретичної професійної діяльності О.А. Дубасенюк Педагогіка і психологія. 1994. №4. С. 94,97.
49. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: БГУ, 1976. 175 с.
50. Жариков Е., Крушельницкий Е. Для тебя и о тебе: Кн. для учащихся М.: Просвещение, 1991.223 с.
51. Заблоцька О.С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти О.С. Заблоцька Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. №39. С. 52,56.
- 52.Зязюн І. А Краса педагогічної дії: навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. І.А. Зязюн, Сагач Г.М. К.: українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1997. 302 с.
53. Изард К.Е. Эмоции человека. Пер. с англ. Под ред. Л.Я.Гофмана, М.С.Егоровой. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. 439 с.
54. Иванова С.В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти С.В. Иванова Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вип. 42. Педагогічні науки. 2008. С. 106,110.

55. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови Худож.-оформлювач С.А.Пятковка.
56. Харків: Фоліо, 2002. 540 с. (Б-ка державної мови).
57. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. К. : Центр навч. л-ри, 2006. С. 62,157.
58. Їоркіна Є. Специфічні особливості виконання та інтерпретації музичних творів інструменталістами різних типів Науковий вісник. Музичне виконавство. Вип.2. К.: НМАУ, 1999. С. 107,117.
59. Кабалевский Д. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя. 2-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1984. 206 с.
60. Каган М.С. Система и структура М.С. Каган Системный подход и гуманитарное знание : избр. ст. Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. С. 30,48.
61. Калинина Н.П., Макушин В.Г., Полежаев Е.Ф., Славина С.Э. Физиологические и психологические основы труда. М.: Профиздат, 1974. 232 с.
62. Каменецкая З.И. О функциональном состоянии центральной нервной системы и двигательного аппарата при некоторых видах умственного труда Гигиена труда и профзаболевания. 1971. № 7. С.25,28.
63. Карпенко Л.А. Краткий психологический словарь. Под общ.ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. М.: Политиздат, 1985. 431 с.
64. Касьяненко Л.В. Физиологические критерии профессиональной пригодности подростков к различным профессиям. М.: Медицина, 1977.176 с.
65. Кедров Б. М. Классификация наук. [В 3-х книгах] Бонифатий Михайлович Кедров. М: ВПШ и АОН, 1961. Т. I.
- 66.472 с.
67. Клещина И.С. Самореализация личности и гендерные стереотипы Психологические проблемы самореализации личности. Вып. 2. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1998. С.188,202.

68. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы: К психологическим основам научной организации труда, учения, спорта. Казань: Изд-во Казанского университета, 1969. 277 с.
69. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие. М.: Академия, 2004. 304 с.
70. Коган Б.М. Стресс и адаптация. М.: Знание, 1980. 64 с.
71. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] А.В.Козир. К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2008. 378 с.
72. Коломинский Я.Л. Человек: психология. М.: Просвещение, 1986. 223 с.
73. Коломинский Я.Л. Человек среди людей. Минск: Нар. аскета, 1987. 237 с.
74. Корженевський А. Хвилювання: страх перед випробуванням. Пер. із словац. К.: Рад. школа, 1981. 170 с.
75. Косилов С.А., Леонова Л.А. Работоспособность человека и пути её повышения. М.: Медицина, 1974. 239 с.
76. Костюк А.Г. Восприятие мелодии: Мелодические параметры процесса восприятия музыки. К.: Наук. думка, 1986. 189 с.
77. Крижанівська В.В. Розумова діяльність і шляхи підвищення працездатності. К.: Здоров'я, 1980. 110 с.
78. Кузин В.С. Психология. Учебник. М.: Высш. школа, 1974. 280 с.
79. Кузьмина Н.В. Способности, одарённость, талант учителя. Л.: ЛГУ, 1985. 182 с.
80. Курлянд З.Н. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. за ред. З.Н. Курлянд. 3-є вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2007. 495 с.
81. Кучма В.Р. Принципы и критерии оценки напряжения функциональных систем организма в процессе трудовой деятельности Гигиена труда и профзаболевания. 1992. № 1. С.9,12.

82. Ладанов И.Д. Управление стрессом. М.: Профиздат, 1989. 144 с.
83. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность А. Н. Леонтьев. М.: Политиздат, 1982. 254 с.
84. Либерман Е. Искусство быть собой. Индивидуальная психотехніка. М.: Знание, 1991. 253 с.
85. Максименко С.Д., Ніколенко Д.Ф., Соловієнко В.О., Василичина Т.В. Основи загальної психології За ред. академіка АПН України, професора С.Д.Максименка. К.: НПЦ Перспектива, 1998. 256 с.
86. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія О. В. Михайличенко. Суми : Наука, 2004. 210 с.
87. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. К.: Рад. школа. 1983. 95 с.
88. Москаленко В.Г. Творчий аспект музичного стилю Київське музикознавство. Збірка статей. Вип. 1, Київ 1998 с. 87,93.
89. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры Г. Г. Нейгауз. М. : Музыка, 1988. 300 с.
90. Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники Г. Г. Нейгауз. М. : Сов. композитор, 1983. 526 с.
91. Олексюк О. М. Музична педагогіка: [навч. посіб.] Ольга Миколаївна Олексюк. К. : КНУКіМ, 2006. 188 с.
92. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : монографія Валерій Федорович Орлов [за заг. ред. Г. А. Зязюна]. К. : Наук. думка, 2003. 262 с.
93. Петрушин В. И. Психология и педагогика художественного творчества : учеб. пособие для вузов В. И. Петрушин. 2-е изд. М. : Гаудеамус, 2008. 490 с.
94. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Издание 2-е, перераб. и доп. М.: Высш. школа, 1984. 174 с.
95. Платонов К.К. Проблемы способностей. М.: Наука, 1972. 312 с.

96. Ражников В.Г. Зависимость вариативности исполнительской трактовки музыкального произведения от внутренней мотивации Новые исследования в психологии, №2 (XV). М.: Педагогика, 1976. С.21,24.
97. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: монографія В. В. Рибалка, за ред. Г. О. Балла.К. : ІППО АПН України, 1998. 160 с.
98. Рудницька О. П. Педагогіка. Загальна та мистецька О. П. Рудницька. Т. : Навч. кн. Богдан, 2005. 360 с.
99. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень уклад. : О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с.
100. Теплов Б.М. Исследование свойств нервной системы как путь к изучению индивидуально-психологических различий Теплов Б.М. Избранные труды. т. II. М.: Педагогика, 1985. С.137,168.
101. Теплов Б.М. Ощущение музыкального звука. «Учёные записки Госуд.научно-иссл. института психологии», т. I. М.: 1940, с.115,150.
102. Теплов Б.М. Психология индивидуальных различий Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. Т. I. М.: Педагогика, 1985. С. 5,189.
103. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. Т. II М.: Педагогика, 1985. С. 42,222.
104. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми педагогіки Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. У 2-х томах К.: Рад.школа, 1983. Т.1. 488 с.
105. Хижна О.П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи: Монографія О.П. Хижна. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 456 с.
106. Федоришин В.І. Творча самореалізація студентів інститутів мистецтв у процесі колективного музикування. В.І. Федоришин Технології педагогічної освіти: Педагогічні науки. Випуск № 1.39 Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. С. 340,34.

107. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально – исполнительской деятельности : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.03 “Психологія праці” Ю. А. Цагарелли. Л., 1989. 31 с.
108. Цыпин Г.М. Музыкально-исполнительское искусство Геннадий Моисеевич Цыпин. СПб.: Алетейя, 2001. 318 с.
109. Шульпяков О. Ф. Музыкально-исполнительская техника и художественный образ О. Ф. Шульпяков. Л. : Музыка, 1986. 128 с.
110. Яценко І.А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты. Л.: Изд. ЛГУ, 1988. 159 с.